

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvkomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

On selvää, että kun etuuksia haetaan erilaisilla hakuajoilla, voi tämä aiheuttaa ongelmia erityisesti niille ihmisille, jotka tarvitsevat samanaikaisesti useita eri etuuksia. Etuuksien hakuajoja tulisi mahdollisuuksien mukaan yhtenäistää.

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

Tärkeintä on vahvistaa etuuksien ja tulojen yhteensovittamista.

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

-

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

Digitalisaatio ja teknologian hyödyntäminen etenevät vääjäämättä myös julkishallinnossa kuten kaikissa yhteiskunnan toiminnoissa. Digitaaliset ratkaisut eivät itsessään vielä ratkaise tuottavuuskehitystä tai vaikuta sellaisenaan ihmisten hyvinvointiin ja kokonaistilanteeseen. Ratkaisevaa on, miten teknologiaa hyödynnetään ja minkälaisia toimintatapauudistuksia eli sosiaalisia innovaatioita teknologisten ratkaisujen käyttöönottoon liittyy. Teknologisten ja sosiaalisten innovaatioiden kehittämistä ja käyttöönottoa tulee tehdä samanaikaisesti.

On selvää, että osa ihmisistä tarvitsee jatkossakin tukea digitaalisten välineiden käyttöön. Kasvokkaisen palvelun yhteyteen voidaan rakentaa digineuvontaa ja -ohjausta sekä muita kynnyksettömiä palveluita. Lisäksi puhelinpalveluiden tulee olla riittävän kattavia. On tarkoituksenmukaista koota kansalaisille suunnattuja kasvokkaisia palveluja yhteen, esimerkiksi hyvinvointialueiden, kuntien, järjestöjen ja yritysten kesken. Näin voidaan tehokkaasti ohjata ihmisiä

myös digitaalisten palveluiden piiriin ja madaltaa niiden käyttöönotossa mahdollisesti olevia kynnyksiä.

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7)

3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

-

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

Ihmisten työ- ja toimintakyvyn tukeminen sekä siihen liittyvien palveluiden oikea-aikaisuuden ja riittävyden turvaaminen ovat avainasioita sosiaaliturvauudistuksessa. Myös sosiaalinen osallisuus, inklusio, on tärkeä osa sosiaaliturvajärjestelmää. Oikeus kuulua ja osallistua yhteiskunnan toimintoihin laaja-alaisesti on kaikkien perusoikeus.

Ihmisten työkyky on liukuva käsite. Osatyökykyisyyden sijaan olisi tärkeää puhua täsmätyökykyisyydestä, jossa työkykyä arvioidaan aina suhteessa kulloiseenkin työtehtävään ja toimenkuvaan.

Työkyky voi vaihdella monesta tekijästä johtuen, ja vain osalla ihmisistä se on pysyvästi alentunut esimerkiksi vamman vuoksi. Työelämä ja etuudet kuitenkin perustuvat edelleen liian vahvasti on/off-ajattelulle, jossa ihminen joko on täysin työkykyinen tai täysin työkyvytön.

Muutoksia tarvitaan ainakin kuntoutukseen ja kuntoutukseen ohjautumiseen, työssä tapahtuvaan työkykyä edistävään toimintaan sekä työelämän ja opintoihin osallistumisen joustoihin. Täsmätyökykyinen voi siirtyä kokoaikatyöhön, ja siitä taas tarvittaessa osa-aikatyöhön ja erilaisten tukitoimenpiteiden pariin. Osa näistä uudistusesityksistä on tehty kuntoutuskomiteassa, mutta toimenpiteiden toimeenpano on vielä kesken.

Yksi perusongelma työkyvyn tukemisessa on, että kuntoutus alkaa liian myöhään. Suomeen tarvitaan kuntoutustakuu, joka määrittelee kuntoutukseen pääsyn määräajat. Kelan vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen yläikärajaa (65-vuotta) tulee myös nostaa.

Kelan myöntämissä etuuksissa ei ole osatyökyvyttömyyseläkettä eikä kuntoutuskorotusta toisin kuin työeläkejärjestelmässä. Kuntoutussäätiö katsoo, että työkyvyttömyyseläkkeen käyttöönottoa myös Kelan etuuksissa tulee selvittää. Osatyökyvyttömyyseläke tukee jäljellä olevan työkyvyn parempaa hyödyntämistä. Työeläkejärjestelmästä kuntoutusrahaa voi saada ammatillisen kuntoutuksen ajalta korotettuna. Kelan kuntoutusrahassa tällaista aktiivisen kuntoutuksen aikaista korotusta ei ole.

Kuntoutussäätiö pitää tärkeänä myös, että Suomessa otetaan käyttöön työkyvyttömyyseläkkeen lineaarinen malli, joka mahdollistaa ansiotulojen ja työkyvyttömyyseläkkeen nykyistä paremman yhteensovittamisen.

Pitkittyneissä sairauslomissa ihmisillä on usein vaikeuksia palata töihin ja saada tähän riittävää tukea työantajalta, työterveyshuollosta ja/tai julkisesta sosiaali- ja terveydenhuollosta. Onnistunut työhön paluu edellyttää yksilöityjä, työntekijälle räätälöityjä toimenpiteitä. Myös kuntoutuksen mahdollisuuksia tulee nykyistä laajemmin hyödyntää työhön paluussa.

Pitkät sairauspoissaolot koskettavat paitsi työntekijää myös koko työyhteisöä. Työhön paluun tukemisessa myös työnantajat tarvitsevat tukea ja apua. Työtehtävien muokkauksessa on tärkeää hyödyntää ammattilaisia, esimerkiksi työkykykoordinaattoreiden ja alan järjestöjen osaamista. Työkykykoordinaattoreita tarvitaan lisää julkiselle ja yksityiselle sektorille.

Kokonaisuudessaan sosiaaliturvaa tulee kehittää niin, että toimenpiteet käynnistyvät riittävän varhain ja ongelmia kyetään myös ennaltaehkäisemään. Suomessa on kehitetty valtavasti erilaisia toiminta- ja työkyvyn tuen malleja, ja monien mallien tuloksellisuutta ja hyötyjä on myös tutkittu. Tuloksellisten toimintamallien käyttöönotto säästää rahaa ja lisää ihmisten hyvinvointia. Esimerkiksi täsmätyökykyisten työllistymistä ja työkykyä parantavista toimintamalleista löytyy tutkittua tietoa (https://kuntoutussaatio.fi/assets/files/2023/02/tyoselosteita_68_2023.pdf; <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-868-4>; <https://kuntoutussaatio.fi/assets/files/2023/02/Ak6-opas.pdf>).

Perusterveydenhuollon toimimattomuus, viivästynyt hoitopääsy ja työvoimapula ovat juurisyitä siihen, miksi ihmiset eivät saa riittävää ja oikea-aikaista tukea työ- ja toimintakykyynsä. Perusterveydenhuollon kehittämisen ja terveystieteiden kokonaisvaltaisen uudistamisen tulee olla keskeisiä tavoitteita alkavalla hallituskaudella.

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja veloitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

Kuntoutussäätiö haluaa korostaa, että suomalaisilla on tällä hetkellä valtava hyvinvointi- ja kuntoutusvajae. Tätä taustaa vasten tuntuu hämmäntävältä ajatukselta, että palveluihin rakennettaisiin joitakin erityisiä kannusteita tai veloitteita. Esimerkiksi kuntoutukseen pääsy on edelleen satunnaista ja riippuvaista muun muassa siitä, onko henkilö töissä vai ei. On tärkeää kehittää palvelu- ja etuusjärjestelmiä niin, että tarjolla olisi yksi saumaton ja aukoton

etuusjärjestelmä, työ- ja toimintakykyä tukevat palvelut olisivat kaikkien niitä tarvitsevien saatavilla ja mahdollisuus yhteiskunnalliseen osallisuuteen olisi tasavertaista.

Palvelu- ja etuusjärjestelmän kehittämisen jälkeen voi olla tarkoituksenmukaista ottaa käyttöön kannustimia ja velvoitteita. Esimerkiksi palvelutarpeen arviointiin osallistumisen tekeminen velvoittavaksi on kannatettavaa silloin, kun ihminen pääsee tämän jälkeen tarvitsemiinsa palveluihin.

Kuntoutumista tukevaa palvelua ja apua antavat myös monet järjestöt, mutta niiden toimintoihin ei välttämättä osata ohjata hyvinvointialueilla. Hyvinvointialueiden ammattilaisten onkin tärkeää nähdä ihmisten työ- ja toimintakyvyn tuen mahdollisuudet laajasti, ja tunnistaa tässä myös yleishyödyllisten toimijoiden tarjoamat palvelut ja tuki.

Kokonaisuudessaan kannusteita ja velvoitteita kehitettäessä ja käyttöönotettaessa on keskeistä, että tuetaan ihmisten omaa motivaatiota, voimavaroja ja tavoitteiden tunnistamista. Esimerkiksi kuntoutuminen edellyttää yksilön omaa sitoutumista ja motivaatiota asiaan. Vain siten kuntoutuminen on mahdollista.

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)
4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

Kuntoutussäätiö katsoo, että ehdotus yhdeksän työmarkkinatuen toimivuuden ja uudistamistarpeiden selvittämisestä on tarkoituksenmukainen. Selvityksessä tulee huomioida tilanteet, joissa henkilön työkyky on alentunut, osaaminen ei vastaa tämän päivän työelämän vaatimuksia tai ihmisellä on sosiaalisen osallisuuden ongelmia.

Kuntoutussäätiö pitää tärkeänä selvittää, miten erityisesti täsmätyökykyisten ja työelämän ulkopuolella pidempään olleiden ihmisten työllistymisedellytyksiä voidaan parantaa myös muuta kautta kuin osallistumalla julkisiin työvoimapalveluihin tai saamalla apua sote-palveluista. Työllistymisedellytyksien parantamiseen tähtävää toimintaa on monilla järjestöillä ja yleishyödyllisillä säätiöillä. Niiden tarjoamat projektit, työkokeilut ja työharjoittelut tulisi tunnistaa paremmin työllistymistä edistävänä toimintana.

Kuntoutussäätiö yhtyy joidenkin muiden järjestöjen esitykseen siitä, että Suomessa selvitettäisiin Tanskan Flex-job mallin mahdollisuuksia. Mallissa kunta maksaa osan palkasta tukena ja työnantaja osan. Tanskassa on noin 100 000 henkilöä Flexjob-järjestelyssä. Keskimääräinen työaika on yhdeksän tuntia viikossa. Palkka ja tuki muodostavat yhdessä kohtuullisen toimeentulon.

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

Kuntoutussäätiö pitää tärkeänä, että työttömillä olisi laajat oikeudet opiskella myös päätoimisesti ja parantaa siten työllistymismahdollisuuksiaan. Jatkuvan oppimisen mahdollisuuksien tulee kuulua tasavertaisesti kaikille.

Jatkuvan oppimisen mahdollisuudet tulee yhdistää myös järjestöjen ja säätiöiden työttömille tarjoamiin palveluihin ja tukeen. Erilaisia osaamismerkkejä ja osaamisen tunnistamista tulee tehdä laajasti kaikissa työllistymistä edistävässä palveluissa. Tutkinon osien suorittamisen tulee olla kiinteä osa työllistymispalveluita.

Kuntoutussäätiö haluaa painottaa myös oppimisen tuen tarjontaa työllistymisen tueksi niin työssä kuin sen ulkopuolella oleville ihmisille. Tällä hetkellä oppimisen tuen palveluita on tarjolla riittämättömästi, eivätkä ne tue jatkuvaa oppimista riittävästi. Kuntoutussäätiö korostaa, että tarvetta on yksilölliset tilanteet ja tarpeet huomioiville erilaisille tukimuodoille.

Tämänhetkisissä aikuiskoulutuksen tukimuodoissa ja ammatillisessa kuntoutuksessa korostuvat taloudelliset etuudet, vaikka ne voisivat sisältää myös konkreettisia tuen muotoja koulutukseen pääsemiseksi ja siellä etenemiseksi. Esimerkiksi erilaiset yksilö- ja ryhmämuotoiset valmennukset ovat hyödyllisiä aikuisille omien taitojen parantamiseksi ja koulutusmahdollisuuksien selvittämiseksi.

Jatkuvan oppimisen tukemiseksi ja tasa-arvoisen osallistumisen mahdollistamiseksi aikuisilla tulisi tarvittaessa olla mahdollisuus selvittää oppimisen esteinä olevia kehityksellisiä oppimisvaikeuksia ja neuropsykiatrisia vaikeuksia neuropsykologisten tutkimusten avulla. Tällä hetkellä palvelujärjestelmä ei mahdollista tutkimukseen pääsyä kaikille tarvitseville. Tutkimusten perusteella voidaan suositella yksilöllisiä erityisjärjestelyitä opintoihin ja työhön sekä tarvittaessa kuntoutusta.

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

Tällä hetkellä ihmiset eivät saa kaikkia tarvitsemiaan työ- ja toimintakykyä tukevia palveluita. Palveluiden saattaminen kuntoon on siten ensimmäinen asia. Lisäksi palvelutarpeita sekä työ- ja toimintakyvyn arviointeja tehdään puutteellisesti, ja kuntoutukseen ohjaaminen on satunnaista ja se tapahtuu usein liian myöhään.

Hyvinvointialueiden ja järjestöjen yhteistyötä on lisättävä ja systematisoitava. Hyvinvointialueilta tulee ohjata ihmisiä systemaattisesti myös järjestöjen palveluiden ja avun piiriin.

Kuntoutussäätiö haluaa painottaa myös vailla ammatillista tutkintoa olevien aseman parantamista. Vailla ammatillista tutkintoa olevilla on monella taustallaan erilaisia mielenterveyden tai oppimisen ongelmia.

Lisäksi opiskelijoilla saattaa olla useita keskeytyneitä opintoja, mutta tuen saaminen opinnoissa koettuihin ongelmiin saattaa olla vaihtelevaa tai riittämätöntä. Opintojen pitkittyminen ja terveyshaasteet ovat voineet tuoda taloudellisia ongelmia. Kouluttautumista tukisivat parhaiten ratkaisut, joissa huomioitaisiin sekä riittävä toimeentulo että tuen saaminen opintoihin. Suomesta puuttuvat toistaiseksi kokonaan erilaiset tuetun opiskelun ohjelmat, jotka turvaisivat riittävän pitkäkestoisen tuen opiskeluun ja toimeentuloon.

Kuntoutussäätiössä on toteutettu pitkään toimintoja oppimisvaikeuksia omaavien ihmisten parissa. Kokemuksemme perusteella ilman ammatillista koulutusta olevien taustat ja tuentarpeet ovat moninaisia niin työttömyyden keston, opintohistorian, hyvinvoinnin kuin palveluiden käytön osalta. Riittävää tukea ja palveluita järjesteltäessä olisi tärkeää huomioida ihmisen kokonaistilanne: mahdolliset terveydelliset ongelmat, opiskelun ja sosiaalisen pärjäämisen haasteet sekä talouteen ja asumiseen liittyvät tuentarpeet.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluaikana toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

Kuntoutussäätiö haluaa painottaa opiskelijahuollon kehittämistä. Nyt liian moni nuori jää vaille tukea ja apua esimerkiksi mielenterveyden ongelmissa ja oppimisvaikeuksissa. Opintotukijärjestelmän kokonaisuudistuksessa on tärkeää huomioida ne opiskelijat, joilla on erilaisia opiskelua vaikeuttavia tekijöitä, kuten mielenterveysongelmia, muita terveysongelmia tai oppimisvaikeuksia.

Eurostudent-kyselyaineiston mukaan korkeakouluopiskelijoista erilaisia toimintarajoitteita raportoivat kokevat taloudellisen tilanteensa muita opiskelijoita heikompana, ja he ovat myös rajoittaneet opintotuen käyttöä muita opiskelijoita useammin. Nämä opiskelijat kokevat taloudellisen tilanteen kuormittavana. Opiskelijoiden on myös vaikea arvioida etukäteen omaa jaksamista opintojen aikana. Kuntoutusrahalta opiskelu mahdollistaa opiskelujen etenemisen omaan tahtiin, mutta tälle etuudelle on vaikea päästä ja vain harva korkeakouluopiskelija opiskelee kuntoutusrahalta. Tukijärjestelmistä esimerkiksi nuorten ammatillista kuntoutusta olisi tarpeen hyödyntää vahvemmin jo opintojen aikana ennen opintojen keskeytymistä.

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

-

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

Perheiden monimuotoisuus haastaa järjestelmää. Vaikka noin kolmasosa lapsiperheistä on muita kuin kahden vanhemman ja heidän biologisten lastensa muodostamia ydinperheitä, lasten kahden kodin tilanteet ja vuoroasuminen huomioidaan julkisissa palveluissa, hallinnossa ja sosiaaliturvassa vaihtelevasti.

Kuntoutussäätiö haluaa tuoda esille myös omaishoitajien hankalan aseman. Omaishoidon tuen yhdistäminen ansiotyöhön on hyvin hankalaa. Kunnissa ja hyvinvointialueilla on erilaisia käytäntöjä asiassa. Suurin osa omaishoitajista on naisia ja uudistukset tukisivat siten erityisesti naisten työelämässä pysymistä.

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

-

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämiseksi? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

-

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämiseksi?

Välimietinnössä todetaan, että henkilö voi olla pitkään pitkäaikaisen toimeentulotuen asiakas, jopa vuosia ilman, että esimerkiksi työ- tai toimintakykyä tai terveydentilaa olisi selvitetty. Tähän asiaan tulee tarttua.

Työ- ja toimintakyvyn arviointien toteuttaminen ei kuitenkaan auta, jos työ- ja toimintakykyä parantavia palveluita ei ole tarjolla tai niitä on vain vähän. Esimerkiksi mielenterveyden tuen palveluissa tilanne on katastrofaalinen. Järjestöjen tuen piiriin ohjautumista tulee lisätä, ja järjestöt tunnistaa välttämättöminä toimijoina julkisen ja yksityisen rinnalla.

Kuntoutussäätiö kannattaa esitystä siitä, että toimeentulotuen ja perusturvan keskinäisyyttä ja pitkäaikaisen toimeentulotuen saannin taustatekijöitä selvitettäisiin arviointitutkimuksessa.

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

Ihmiset tarvitsevat yksilöllistä tukea, palvelutarpeen sekä työ- ja toimintakyvyn arviointeja sekä tarpeisiin vastaavia palveluita. Näin pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää.

Suomessa voidaan hyödyntää nykyistä paljon laajamittaisemmin julkisten ja yksityisten työvoimapalveluiden ulkopuolelle jääviä, mutta ihmisten työ- ja toimintakykyä olennaisesti

parantavia toimintoja, kuten järjestöjen ja yleishyödyllisten säätiöiden tarjoamia projekteja, työkokeiluja ja työharjoitteluja sekä näiden yhteydessä tapahtuvaa osaamisen kehittymistä ja tunnistamista.

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seurantaa ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

Kuntoutussäätiön mielestä nykyisen sosiaaliturvajärjestelmän ja palveluiden ydinongelmia ovat perusterveydenhuollon toimimattomuus. Terveyskeskuskonsepti tulee uudistaa kokonaisuudessaan ja turvata ihmisille mahdollisimman nopea hoitoon pääsy. Perusterveydenhuollossa tulee olla riittävä työ- ja toimintakyvyn arviointiosaaminen. Tässä voidaan hyödyntää myös automaatiota, ja esimerkiksi sähköisen itsearviointivälineen käyttöönotto on kannatettavaa.

Kuntoutusta käytetään edelleen satunnaisesti, ja ohjaaminen kuntoutumista tukeviin palveluihin tapahtuu usein liian myöhään. Työterveyshuollon ja julkisen terveydenhuollon, erityisesti erikoissairaanhoidon yhteistyötä tulee tehostaa. Tähän on kehitetty Suomessa toimiva malli, joka on tarkoituksenmukaista ottaa käyttöön laajasti (TYÖOTE). Työkykykoordinaattoreita tarvitaan lisää auttamaan työpaikoilla täsmätyökykyisiä ja heidän työntantajiaan mm. työnmuokkauksessa ja kuntoutusmahdollisuuksien tunnistamisessa.

Myös työttömien terveystarkastuksia on tarkoituksenmukaista lisätä. Ehdotus kansallisen työ- ja toimintakyvyn sähköisen itsearviointivälineen kehittämisestä on kannatettava.

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessaA) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

A. Monialainen asiakassuunnitelma muodostaa lähtökohdan palveluiden yhteen tarkastelulle ja asiakkaan kokonaisvaltaisen tilanteen huomioimiselle. Esimerkiksi kuntoutuksessa asiakassuunnitelman laadinta on kirjattu lainsäädäntöön, mutta suunnitelmia ei kuitenkaan aina tehdä. Jo nykyisin käytäntönä on liittää tarvittaessa moniammatillisen tiimin ammattilaisten lausunnot kuntoutussuunnitelmaan. Lainsäädäntöä valmisteltaessa on tärkeää miettiä paitsi suunnitelmien teon velvoittavuutta myös käytännön toimintatapoja niin, että moniammatillisuus toteutuu suunnitelmien laadinnassa.

B. Työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäisen tietopohjan rakentaminen on tärkeää. Asiaa on esimerkiksi kuntoutuksen näkökulmasta pohdittu vuosikymmeniä, mutta yhtenäistä tietopohjaa ei ole saatu aikaan.

C. Vastuutyöntekijä-mallin kehittäminen eniten tukea tarvitseville on tarkoituksenmukaista. Tällaisella case managerointi -mallilla voidaan saada tehokkuutta ja vaikuttavuutta aikaan etenkin, kun palvelut ovat edelleen varsin pirstaleisia ja palvelujärjestelmä kokonaisuudessaan vaikeasti hahmotettava.

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämiseksi?

Kuntoutussäätiö pitää olennaisen tärkeänä sitä, että järjestöt ja yleishyödylliset säätiöt ovat laajasti kuultuina ja osallisina sosiaaliturvaa koskevissa uudistuksissa.

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokratialoukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27)10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

Kuntoutussäätiö toistaa tässä kohdin näkemyksensä yksilöllisten palveluiden, työ- ja toimintakyvyn arviointien sekä ennaltaehkäisevän näkökulman vahvistamisesta. Esimerkiksi kuntoutukseen ohjautumista voidaan huomattavasti tehostaa nykyisestä, ja parantaa siten ihmisten työllistymistä ja työkykyä.

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämiseksi?

Kuntoutussäätiö kannattaa ehdotusta 29 monipaikkaisen rajat ylittävän etätyön esteiden purkamisesta.

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

Kuntoutussäätiön mielestä on tarkoituksenmukaista selvittää perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä.

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittääA) etuuskien ehtojen osalta?B) toimeenpanon osalta?

A. Kuntoutussäätiö pitää kaikista olennaisimpana sitä, että ihmiset saavat yksilöllistä tukea, heidän työ- ja toimintakykyään arvioidaan ja he saavat riittävät, oikea-aikaiset palvelut. Vain tämän jälkeen voidaan siirtyä käyttöönottamaan erilaisia velvoitteita ja ehtoja sekä kannusteita.

B. Ks. edellä.

13. Ehdotusten priorisointi13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

Ehdotus 19: Työ- ja toimintakyvyn tukemista, seuranta ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja vahvistetaan terveydenhuoltolakia ja sosiaalihuoltolakia uudistettaessa.

- Erityisesti pitkään työttömänä olevilla on useita samanaikaisia toimintakyvyn ongelmia; pitkäaikaissairauksia, oppimisvaikeuksia ja haasteita sosiaalisissa suhteissaan. Kuntoutussäätiö on lausunnossaan korostanut kautta linjan, että kaiken uudistamisen lähtökohdana tulee olla, että ihmisten palvelutarpeita sekä työ- ja toimintakykyä arvioidaan riittävästi ja he saavat tarpeisiinsa

osuvia oikea-aikaisia palveluita. Nyt näin ei ole. Lisäksi hyvinvointialueiden tulee nykyistä huomattavasti systemaattisemmin ja laajemmin selvittää yhteistyömahdollisuudet erityisesti järjestöjen ja yleishyödyllisten säätiöiden kanssa. Niillä on paljon ihmisten työ- ja toimintakykyä tukevaa toimintaa, palveluita ja kynnyksettä osallistumismuotoja.

Ehdotus 23: Tarkoituksenmukaisten palvelujen ja lakisääteisten etuuksien saamisen varmistamiseksi kehitetään eniten tukea tarvitseville vastuutyöntekijä-mallia. Ehdotukseen liittyy todennäköisesti kustannuksia ja määrärahatarpeita.

- Ns. case manager- malli on osoittautunut monissa kuntoutusta koskevissa tilanteissa tehokkaaksi ja tulokselliseksi. Tällaista vastuutyöntekijä/case manager-toimintakonseptia voitaisiin hyödyntää laajemmin sosiaali- ja terveydenhuollossa. Työkykykoordinaattori-toimintakonsepti on esimerkki toimivasta, tehokkaasta mallista osatyökykyisten kohdalla, ja siitä voitaisiin ottaa mallia myös moniin muihin palveluihin ja toimintoihin.

Ehdotus 25: Tarkastellaan sosiaali- ja terveydenhuollon työ- ja toimintakykyä edistävää lainsäädäntökokonaisuutta ja roolia työllisyyden edistämisessä suhteessa työ- ja elinkeinopalveluihin. Tarkastelussa kiinnitetään huomiota myös sosiaali- ja terveydenhuollon työllisyyttä edistävien palvelujen keskinäiseen työnjakoon sekä yhteen toimivuuteen työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun kanssa. Lisäksi selvitetään kuntouttavan työtoiminnan eri tuottamisen tapojen laatua ja kustannuksia sekä työtoiminnan roolia suhteessa sosiaaliseen kuntoutukseen ja työ- ja elinkeinopalveluihin sekä näihin liittyviin etuuksiin ja rahoitukseen.

- Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistamisessa monia vanhoja siiloja puretaan, mutta myös uusia rakentuu. Näin on tapahtumassa myös hyvinvointialueuudistuksessa. Työllisyydenhoidon palvelut ovat siirtymässä pysyvästi kuntiin kuntakokeilujen jälkeisellä ajanjaksolla. Kuitenkin hyvinvointialueilla on sosiaalisen kuntoutuksen sekä ihmisten työ- ja toimintakyvyn parantamista koskevia velvoitteita, jotka osaltaan liittyvät myös työllistämiseen erityisesti niillä ihmisillä, joilla työllistymisen esteinä ovat terveydelliset pulmat tai sosiaaliset ongelmat. On välttämätöntä, että työ- ja toimintakykyä parantavia palveluita tarkastellaan kokonaisuutena, tunnistuen hyvinvointialueiden, kuntien, järjestöjen ja säätiöiden sekä yksityisten yritysten roolit ja vastuut. Kuntouttavan työtoiminnan laatua ja tuloksellisuutta on tärkeää arvioida valtakunnallisesti ja luoda tähän yhteneviä laatukriteereitä. Kuntouttavasta työtoiminnasta ei tule luopua vaan kehittää sitä sisällöllisesti. Kuntien työllisyyspalvelut eivät tule palvelemaan kaikkia ihmisiä, ja monet tarvitsevat edelleen laaja-alaista tukea omiin työllistymisedellytyksiinsä.

14. Julkisen talouden kestävyys
14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

Vaikuttavilla ja oikeaan osuvilla palveluilla voidaan vähentää etuuksista aiheutuvia menoja. Palvelut eivät ole pelkkiä kuluera. Esimerkiksi hankalimmassa asemassa olevien ihmisten työllistymisedellytyksiä parantavat palvelut ja muu auttamistyö ovat investointeja, joilla lisätään

ihmisten osallisuutta yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä ja vahvistetaan yhteiskunnallista koheesiota.

Kuntoutus on vaikuttava ja tuloksellinen investointi kun se kohdistuu oikein ja oikea-aikaisesti. Kuntoutuksen vaikuttavuudesta on laaja-alaista ja monialaista näyttöä. Monista työkykyä parantavista toimintamalleista on tutkittua tietoa.

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle

15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?

Monet tässä kohdin luetelluista kokonaisuuksista ovat tärkeitä. Erityisesti Kuntoutussäätiö haluaa painottaa seuraavaa kokonaisuutta: Elämäntilanteen, työ- ja toimintakyvyn tai palvelutarpeen kannalta ”väärällä” etuudella oleminen sekä etuuksien yhteensovittaminen palveluihin ja etuudensaajien osallistumisen lisääminen (esim. työmarkkinatuki, sairauspäiväraha, kuntoutusraha, kuntoutustuki, toimeentulotuki).

Kuntoutussäätiö katsoo, että pitkään työelämän ulkopuolella olevilla on tutkitusti monia terveyden ja sosiaalisen osallisuuden pulmia. Näiden ihmisten tilanteen parantaminen edellyttää monialaisuutta sekä palvelukokonaisuuksien ja palvelutarpeiden kokonaisvaltaista jäsentämistä.

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

Kuntoutussäätiö pitää ensiarvoisen tärkeänä sen tarkastelemista, miten työelämän ulkopuolella pidempään olleiden ihmisten työllistymistä ja sosiaalista osallisuutta voidaan tukea tuloksellisesti. Keinovalikoima on varsin laaja, mutta sekava ja vaikeasti hahmotettava. Monia tutkitusti vaikuttavia keinoja kuten kuntoutusta käytetään liian satunnaisesti, ja kuntoutukseen ohjautuminen tapahtuu liian myöhään.

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Kuntoutussäätiö pitää tärkeänä välimietinnössä tehtyä toteamusta siitä, että sosiaaliturvauudistus toteutetaan perusturvan tasoa heikentämättä. Palvelujärjestelmässä on valtavasti kehittämiskohteita, joiden kuntoon saattaminen helpottaa kustannuspainetta, vähentää inhimillistä kärsimystä ja lisää ihmisten hyvinvointia.

Kuntoutussäätiö halua nostaa esille mielenterveyskriisin, joka koskettaa kaikkia ikäryhmiä, mutta erityisesti nuoria. Välimietinnössä mielenterveyden tukeen ja palveluihin liittyvät asiat sekä näitä koskevat kehittämistarpeet eivät saa Kuntoutussäätiön mielestä riittävää huomiota. Kuntoutussäätiö kannattaa terapia- ja kuntoutustakuuta.

Kuitunen Soile
Kuntoutussäätiö